

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS

Suositus terveydenhoidollisesta huumeetäyksestä

Suosituksen tavoitteet

- Huumetestaus järjestetään ja toteutetaan oikein, ja se on osa päihdepotilaan hyvää hoitoa
- Päihdehuollossa työskentelevät ammattilaiset osaavat sijoittaa huumetestien tulokset potilaan tai asiakkaan hoidon kokonaisuuteen
- Huumetutkimusta pyydetessä arvioidaan mahdollisimman tarkkaan, voiko mahdollisesta positiivisesta tuloksesta olla potilaalle välittömiä tai myöhemmässä vaiheessa ilmeneviä seuraamuksia
- Työterveyshuoltoa vastaavia testauksen menettelyohjeita (valtioneuvoston asetus huumetestien tekemisestä 7.4.2005/218) noudatetaan tilanteissa, joissa testin tuloksella on testattavalle seuraamuksia
- Muita kuin varmistusanalyysin tuloksia ei tule käyttää potilaasta laadituissa lausunnoissa, tai missään sellaisessa arvioinnissa, josta saattaa olla hänelle seuraamuksia

Kenelle suositus on tarkoitettu

- Kaikille niille terveyden- ja sosiaalihuollossa työskenteleville, jotka työssään jollakin tavoin osallistuvat potilaiden tai asiakkaiden huumetestaukseen
- Terveyden- ja sosiaalihuollossa työskenteleville henkilöille, jotka tekevät johtopäätöksiä potilaan tai asiakkaan huumetestin tuloksen perusteella
- Sosiaali- ja terveystalveluiden tuottamis- ja järjestämisvastuussa olevien organisaatioiden edustajille avuksi palveluiden hankkimiseen, suunnitteluun ja kehittämiseen

Ydinasiat huume-testin roolista päihdepotilaan hoidossa

- Huume-testauksen osuus asiakkaan hoidossa on määritelty potilaan hoidon asiakirjoissa
- Huume-testaus on pääsääntöisesti potilaalle vapaaehtoista
- Yksittäinen positiivinen testitulokset ei oikeuta hoidon tai palvelun epäämiseen
- Positiivisen tuloksen ensivaiheen huume-seulonassa antanut näyte lähetetään laboratorioon varmistusanalyysiin
- Päihtyneen asiakkaan negatiivisenkin seulontatuloksen antanut näyte lähetetään laajaan huume- ja lääkeainetutkimukseen. Verinäyte soveltuu virtsanäytettä paremmin akuutin päihtymystilan arviointiin

Huumausainetestin rooli päihdepotilaan hoidossa

jatkuu

- Positiivisen tuloksen ensivaiheen huumeeseulontatutkimuksessa antanut näyte tulee aina lähettää asianmukaisesti varmistusanalyysiin
  - Tästä peruseriaatteesta saa poiketa ainoastaan poikkeustapauksissa, ja poikkeuksellisen menettelytavan perusteet on kirjattava potilas- tai asiakasasiakirjoihin
  - Hoitava lääkäri tulkitsee varmistusanalyysin tuloksen, ja merkitsee sen potilaan tai asiakkaan asiakirjoihin. Mikäli lääkäri ei ole perehtynyt huumeetestaukseen tulee hänellä olla mahdollisuus konsultoida päihdealaan perehtynyttä lääkäriä sekä huumeetutkimuslaboratorioiden asiantuntijoita, ja konsultaatio tulee merkitä asianmukaisesti potilaan asiakirjoihin.
- Mikäli kliinisessä arviossa herää epäily päihteiden käytöstä, mutta ensivaiheen huumeeseulontatestin tulos on negatiivinen, lähetetään näyte tutkittavaksi huumeetestaukseen erikoistuneeseen varmistuslaboratorioon niin sanottuun laajaan huumaus- ja lääkeainetutkimukseen. Verinäytteestä tehty huumaus- ja lääkeaineanalyysi antaa osuvamman kuvan akuutista päihtymystilasta kuin virtsanäytteestä tehty määrittäminen

Testausmenetelmistä

Huume-testaus tehdään tavallisesti kaksivaiheisena: ensivaiheen epävarmemman seulontatestin tulokset varmistetaan luotettavalla varmistusanalyysillä

Ensivaiheen seulontamenetelmät

- Virtsanäytteiden ensivaiheen analyyseissä tehdään yleensä useita erilaisia immunologisia testejä samasta näytteestä ("pikatesti", automaattinen analysaattori laboratoriossa)
- molemmat perustuvat samaan, immunologiseen periaatteeseen
  - immunologiseen menetelmään perustuvat seulontatestit ovat yleensä ryhmäspesifisiä ja reagoivat herkästi samankaltaisten yhdisteiden kanssa (niin sanottu ristireaktio)
    - **Tämän vuoksi on tärkeää varmistaa seulonnan positiivinen tulos toisella, luotettavammalla menetelmällä**
  - Kaupallisia immunologisia testejä on saatavilla tavallisimpien huumeaineryhmien osoittamiseen.
    - Tämän vuoksi valitun testin ominaisuudet rajoittavat myös löydettyjen aineiden määrää. Esimerkiksi uudet muuntohuumeet eivät välttämättä näy testeissä

Ensivaiheen seulonnassa saadun tuloksen varmistaminen

- Massaspektrometrisillä varmistusmenetelmillä saadaan luotettavasti selvitettyä aine, joka antoi positiivisen seulontatuloksen
- Yleisimmin käytetään joko kaasui- tai nestekromatografiaa yhdistettynä massaspektrometriaan.
- Varmistustutkimukset tehdään aina laboratorio-olosuhteissa
  - Yleensä menetelmillä saadaan mitattua myös löydetyn aineen pitoisuus, mutta virtsanäytteiden kohdalla on huomioitava, ettei pitoisuus virtsassa kerro käytetyn aineen määrää, eikä aikaa jolloin ainetta on käytetty
  - Verinäytteestä määritetyn pitoisuuden perusteella voidaan arvioida myös aineen käyttöä, kun sen puoliintumisaika ja hajoamistuotteet tunnetaan

- Positiivinen varmistus virtsanäytteestä = Tutkittu näyte sisältää ilmoitettua ainetta
- Positiivinen varmistus verinäytteestä = Tutkittu näyte sisältää todetun määrän ilmoitettua ainetta
- Negatiivinen tulos varmistustestissä = Tutkitussa näytteessä ei ole todettu ilmoitettua ainetta
- ”Väärä” positiivinen tulos seulontatestissä = Positiivinen seulatulokset, joka antaa varmistusanalyysissä negatiivisen tuloksen
- ”Väärä” negatiivinen tulos seulontatestissä = Asiakas on käyttänyt päihdettä, jota seulontatesti ei tunnista, tai testi ei toimi ilmoitetulla tavalla tutkittavalle yhdisteelle, tai näyte on epäkelvo määrittelyksiin

Käytännön testausprosessista

- Terveyden- tai sosiaalihuollon toimintayksikkö sopii laboratorion kanssa toimintakäytännöt huumausainetestauksessa
- Päihdepalveluiden tilaaja-asiakkaat osallistuvat sopimiseen siten, että tilaaja on tietoinen asianmukaisen seulontakäytännön vaatimuksista
- Vieritestaukselle nimetään vastuu- ja varavastuuhenkilö, jotka perehtyvät ensivaiheen huumausaineseulontaan ja sen asianmukaisiin menettelytapoihin

Vieri- ja pikatesteistä

- Ensivaiheen huumeeseulonnassa käytettävät vieritestit, ”huumeeseulat”, ”pikatestit”, ovat terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista annetussa laissa määriteltyjä terveydenhuollon laitteita
- Vieritestin käytölle oltava selkeä peruste
  - esimerkiksi, kun tulos tarvitaan välttämättä nopeasti
- Vieritestin tuloksen kirjaamisen tapa on sovittava ja kuvattava ohjeistuksessa
- Vieritestillä oltava nimetty vastuuhenkilö (ja varahenkilö)
- Huumevieritesti on aina seulontatesti: positiivisen tuloksen antanut näyte lähetetään aina varmistettavaksi.
- *Perussääntö:*
  - *positiivisen tuloksen seulonnassa antanut näyte lähetetään varmistustutkimukseen*
  - *Perussäännöstä poikkeaminen on perusteltava ja perusteet kirjattava asiakirjoihin.*

Tutkimusvalikoimasta

- **U-Huum-O:** (Kuntaliiton numero, KL 4221): kvalitatiivinen immunologinen huumeeseulonta. Tulos kertoo, onko virtsanäytteessä mahdollisesti sellaisiin ryhmiin kuuluvia aineita, jotka testin vasta-aineet tunnistavat eli voiko näyte sisältää etsittävää ainetta.
- **U-HuumL-O, U-HuumLCt:** (KL 1872): Laajaan huume- ja lääkeaineiden massaspektrometrinen seulonta ja varmistus virtsanäytteestä. Tulos kertoo varmistustasoisesti, mitä aineita annettu näyte sisältää. Laajoja huume- ja lääkeainetutkimuksia tekevät huume- ja lääkeainetutkimukseen erikoistuneet akkreditoidut tutkimuslaboratoriot. Tutkimusten sisältämät aineet voivat vaihdella eri laboratorioissa.
- **U-HuumCt:** (esim. 1810 U-AmfetCt): Positiivisen immunologisen seulonnan varmistusmääritys
- **B-HuumL-O :** Laaja huume- ja lääkeainetutkimus verinäytteestä. Tulos kertoo, mitä aineita annettu näyte sisältää, sekä aineiden pitoisuudet. Laajoja huume- ja lääkeainetutkimuksia tekevät huume- ja lääkeainetutkimukseen erikoistuneet akkreditoidut tutkimuslaboratoriot. Tutkimusten sisältämät aineet voivat vaihdella eri laboratorioissa.

Ohjeistuksesta

- Huumetestausprosessin kuvauksen ja ohjeistuksen on katettava kaikki vaiheet riittävällä ja tarkoituksenmukaisella tarkkuudella
- Ohjeistuksesta on hyvä käydä ilmi, missä tilanteissa testejä voidaan käyttää, kuka ja ketkä kyseisessä yksikössä voivat testin suorittaa, sekä miten heidän koulutuksensa testaamiseen ja testien tulkintaan on järjestetty
- Ohjeistuksen sisältö:
  - Potilaan tai asiakkaan informointi ja suostumus testauksen tekemiseen
  - Tutkimuslähetteen laatiminen
  - Näytteenotto, näytteen kuljetus ja säilytys
  - Laboratorion osuus/Testin suorittaminen
  - Tuloksen vastaaminen ja kirjaaminen
    - Huumetestin tuloksesta tulee selkeästi käydä ilmi, onko kyseessä ensivaiheen seulontatesti vai kromatografis-massaspektrometrinen varmistusanalyysi
  - Tuloksen tulkinta
    - Muita kuin varmistusanalyysin tuloksia ei tule käyttää potilaasta laadituissa lausunnoissa, tai missään sellaisessa arvioinnissa, josta saattaa olla hänelle seuraamuksia
  - Tuloksen kiistäminen

Säännöksiä ja ratkaisukäytäntöjä

- Suosituksessa mukana lainsäädäntöä
  - Hallintotehtävistä yleisesti
  - Terveydenhuollosta
  - Sosiaalihuollosta
  - Terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista
  - Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytännöstä

